

ELEVII BANĂȚENI AI LUI GAVRIIL MUSICESCU ION VIDU ȘI TIMOTEI POPOVICI

Prof. univ. dr. Vasile VASILE

Propunându-mi să găsesc urmele unor personalități reprezentative ale școlii corale ieșene, am simțit la un moment dat tentația abordării globale și sistematice a întregului fond arhivistic al Academiei de muzică „George Enescu” din Iași, în acest fond concentrându-se elementele de bază ale vieții muzicale ale bătrânului oraș moldav pe parcursul unui secol.

De necrezut, la prima vedere, aveam să aflu în acest fond date cu totul neașteptate ori bănuite, cum ar fi cele privind semicentenarul Universității purtând numele domnitorului Unirii sau referitoare la turneele unor marcante figuri interpretative dramatice și muzicale europene. Dar interpretarea mi se părea uriașă mai ales pentru un ieșean doar cu spiritul: 1046 de unități arhivistice, cele mai multe neintrate în circuitul cercetării, extinse pe aproape un secol și cu unele dosare depășind 6-700 de file.

Dar efortul îmi va fi răsplătit, fiind pus astfel în fața unor documente de primă importanță pentru stabilirea ori corectarea unor aspecte ale evoluției vieții muzicale românești.

Între acestea la loc de cinste rămân documentele privind școala de muzică a lui Gavriil Musicescu, înțeleasă în dubla funcție, interpretativ-dirijorală și de creație, care numără printre principalii exponenți și doi muzicieni bănățeni: Ion Vidu și Timotei Popovici.

Un cuvânt hotărâtor îl au aceste date desprinse din fondurile arhivești, în răspunsul la întrebarea: de ce aleg acești muzicieni bănățeni Iașul, în condițiile în care înaintașii și contemporanii lor transilvăneni și bănățeni preferă școlile muzicale europene?

Nu spunem o noutate afirmând că amândoi tinerii muzicieni poposeau la Iași – la distanțe scurte unul de celălalt: Vidu în 1891, iar Popovici în 1893-1895 – nu ca mulți colegi ai lor, dintr-un snobism ce suprapopula tânăra instituție de învățământ artistic, că atracția era generată de Gavriil Musicescu, deținător al unui primat verificat unanim atât pe plan dirijoral, cât și componistic, primul verificat pe viu, prin turneele făcute în multe

orașe din țară. Formația lui Musicescu reprezenta la timpul respectiv suprema realizare a muzicii românești, depășind cu mult succes marile bariere ale abordării și unui repertoriu laic și al convertirii în cântarea plurivocală a unor melodii religioase practicate până atunci în forme evenimente univocale.

Nici Vidu și nici Popovici nu erau debutanți în ale muzicii, fiul Minaraului arădean fiind învățător cu o pregătire muzicală de excepție, studiind muzica la Conservatorul din Arad, cu Ioan Handl și la Caransebeș, cu Nichi Popovici, acesta a trecut prin *Konservatorium für Musik* din Leipzig și din Viena, iar Timotei Popovici, absolvent al Institutului Teologic din Caransebeș, unde a studiat cu Antoniu Sequens și cu Victor Nejededly, fiind deja la vremea recrutării pentru Iași, dirijor al Reuniunii Române de Muzică și Cântări din Caransebeș.

La venirea la Iași, Vidu împlinea 27 de ani și debutase ca dirijor de cor la Seleuș-Cighirel, la Institutul Pedagogic-Teologic din Arad și al Reuniunii Române de Muzică și Cântări din Lugoj.

Concluzie: fiecare din ei era atras de mirajul perfecțiunii în munca dirijorală și mai ales în cea creatoare, Musicescu fiind la vremea marilor ecouri stârnite de lansarea celor *12 Melodii naționale, culese, armonizate și aranjate pentru cor mixt și pian*, tiparite la Leipzig în 1889 și a celebrei polemici purtate în coloanele revistei lui Titus Cerne, *Arta*, pe tema armonizării modale. Dorința lui Vidu de a studia cu Musicescu datează chiar din timpul desfășurării polemicii cu Scheletti, la sfârșitul anului 1884 trimițându-i la Iași un prim pachet de compoziții. Magistrul ieșean îi scria: „*deci pentru a prepara o compoziție aveți trebuință de studii preparatorii pentru aceasta, cea ce se poate căpăta în orice Conservatoriu musical, sau din arte speciale cu ajutorul unui bun profesor.*”

Scrisoarea conținea și cuvinte de apreciere a dispozițiilor pentru creație, care i-a putut servi ca argument pentru a i se aproba concediu de studii. În 1885, în ianuarie, același Musicescu îi exprima regretul că cererea lui venea prea târziu, timpul până la sfârșitul anului școlar fiind prea scurt pentru aprofundarea cunoștințelor necesare.

Momentul decisiv pentru plecarea la Iași îl constituie turneul Corului Mitropolitan din Iași în Transilvania din vara anului 1890.

Adevărata sărbătoare națională de la Lugoj, la care au luat parte și corurile țărănești din Chizătau, Coștei, Jdioara ș.a., concertul coral condus de Musicescu „*a produs o schimbare radicală în vederile bănățenilor asupra culturii muzicale*” – cum reținea în raportul său, *Musicescu, în final*

autoritățile locale rugându-l să ia cu sine vreun tânăr de acolo să-l pregătească astfel cum înțelegea și propaga el cântecele naționale”

Cine putea fi acel tânăr?

La 2 septembrie 1890 Ion Vidu cere comitetului parohial din Lugoj să-i dea concediu de studii de la 1 octombrie până la 31 iulie anul 1891, pentru a studia la Conservatorul din Iași cu Musicescu.

În dosarul nr. 1/1890, fila 329 se găsește această cerere frumos caligrafiată de Ion Vidu „**învățătoriu din Lugoj**”, datată 8 octombrie 1890: „*Domnule director, Subscrisul, cu respect vin a vă ruga sa aveți bunăvoința de a mă primi și pe mine de elev al Conservatorului, la clasa de armonie, muzică vocală și violină. Încât cu referinția la teorie vă rog să-mi dați dreptul, ca la timpul obișnuit să mă supun examenului. Primiți Domnule Director asigurarea distinsei mele considerațiuni*”.

În dosarul nr. 2/1890, cuprinzând registrul de înscriere pentru elevi, la filele 10-11 îl găsim pe Ioan(u) Vidu, intrat în octombrie 1890, învățător din Lugoj, data nașterii fiind 8 decembrie 1863 (este unanim acceptată astăzi ca dată a nașterii 17 decembrie). Mai sunt câteva date care ne interesează din acest Registru și anume: locuiește pe strada Mitropoliei și stă înscris la Canto, Armonie, Violină – an preparator.

De aici tragem concluzia că evantaiul pregătirii sale este mult mai larg decât cel cunoscut, tânărul învățător urmând și Canto-ul la clasa lui Pietro Mezetti. În dosarul nr. 4/1890, la fila 42 îl găsim în catalogul autorului primei **Metode de canto** din țara noastră, fiind propus pentru mențiune, considerându-se că a parcurs toată prima parte a metodei practicate de profesor, delegat la examen fiind Gavriil Musicescu și Titus Cerne. Peste câteva file îl găsim în cataloagele de examen la Armonie, propus pentru premiul al III- lea, cu media 8, materia parcursă fiind următoarea: Armonie consonată și disonantă, Suspensiile, Acordurile de undecime și terțiadecime, Acordurile cu alterații superioare și inferioare și Notele pasagre.

Menținerea locuinței pe strada Mitropoliei obligă și alte investigații ducând la concluzia că era găzduit de mitropolitul Iosif Naniescu, mare iubitor de muzică și putem ușor presupune participarea sa în calitate de cântăreț la strana mitropolitană și mai ales în corul lui Musicescu. Numai cu un supliment de venituri se putea întreține și pe el și pe soția care-l întovărășea în capitala Moldovei.

Ananghiile financiare din perioada studiilor reies și din suplica datată 18 iunie 1891, de la fila 26 a aceluiași dosar nr. 4/1890: „*subscrisul, elev privatist al clasei de teorie și solfegiu, lipsit fiind de mijloace, am rugat telegrafic pe Onoratul Minister al Cultelor ca să mă dispenseze de*

susnumita taxă (300 lei pentru depunerea examenului privat, n.n.) crezând eu că aceasta cade în competența domnului ministru". Pe filele următoare se pastrează prescriptul-verbal încheiat la 10 iunie 1891: „Subsemnații, membrii ai comisiunii de examinare la clasa de Teorie și solfegiu pentru eleve și elevi preparați în particular, numiți de domnul director, luând în dezbateră cererea domnului Vidu Ioan, învățător din Iugoj (Banat) actualmente elev la acest conservator la clasa de Armonie, ascultând explicațiunile date de domnul director și considerând că Onor. Ministeriu prin telegrama sa nr. 5924 a renunțat la partea sa din taxa examenelor lăsând la aprobarea Direcțiunii, juriului unanim renunță la taxa examenului admițând pe domnul Vidu Ioan a depune examen de teorie și solfegiu”

Răsfoirea acestor dosare ne oferă prilejul descoperirii și a colegilor lui Ion Vidu: Athanasie Theodorini, eminentul profesor de vioară recrutat din Macedonia de Teodor T. Burdea, Alice Holban – viitoarea soție a lui Titus Cerne, Lucreția Burda, State Dragomir și Octav Băncilă (și acesta din urmă elev la clasa de Declamație) ș.a.

Dosarul nr. 6/1891 cuprinde la fila 216 documentul de despărțire a lui Ion Vidu de instituția de învățământ artistic din capitala moldavă: „Subscrisul, fost elev ordinar al clasei de armonie, canto și violină pe anul școlaristic 1890-1891, având a mă reîntoarce în patria mea și a arăta comunei ce m-a trimis, rezultatul obținut, cu tot respectul vă rog să binevoiți a-mi estrăda certificatele cu calculii ce am obținut din aceste obiecte. Din considerente că din unele obiecte am parcurs mai multă materie decât se recere pe un an școlaristic, vă rog domnule director a dispune ca să mi se estrădeze pentru fiecare obiect testimoniu separat cu materia parcursă și calculii obținuți”. Pe verso, Musicescu, girant al postului de director, scrie rezoluția de eliberare a certificatului nr. 184 din 20 august din care reiese absolvirea clasei de Armonie cu media 8, premiul al III – lea pentru anul I și II a clasei de violină – suplimentar, cu media 7.

Cu aceste deosebite rezultate, cu cunoștințele îmbogățite și, mai ales, cu o dorință avidă de a se pune în slujba muzicii românești, Vidu se întoarce în Banat, al cărui exponent muzical devine, continuând aici tradițiile școlii lui Musicescu.

În urma intervenției sale la Iași, la același Musicescu, Timotei Popovici, dirijorul Corului Societății Române de Cântări și Muzică din Caransebeș, repetă situația înaintașului său.

La 24 septembrie 1893 absolventul seminarului Român Greco-Ortodox din Caransebeș care înscriere la clasa de Armonie – cum arată fila 183 din Dosarul 1/1893.

În dosarul nr. 2/1893, cuprinzând cataloagele de examene, îi vom găsi numele lui Timotei Popovici printre cei mai buni elevi, cu media 8, după Teodor Teodorescu și Cristian Dima – ambii cu media 9. Îl vom afla și pe lista premianților cu premiul III la Armonie, pe aceeași listă cu Poslușnicul, deținător al premiului I la Canto și Teodor Teodorescu – premiul I la Armonie.

Și în cazul lui Timotei Popovici putem lărgi lista colegilor la instituția de învățământ artistic moldav: Athanasie Theodorini, T.V. Stupcaru, Gheorghe Grigoriu, Alberto Cirillo – viitoare importante figuri ale vieții muzical românești.

Pe lângă profesorul de Armonie, Gavriil Musicescu, mai trebuie amintiți și alți profesori iluștri ai Academiei de muzică: Eduard Caudella – director, Teodor T. Burda, Pietro Mezetti – muzicieni de prestigiu, care au avut o influență indirectă asupra tânărului născut în Tincova. Între următorii elevi și viitori profesori, cu care de asemeni tânărul bănățean a putut intra în legături durabile, vom amintii pe Alexandru Zirra, Antonin Ciolan și Sofia Teodorescu, fiica lui Musicescu și mama fraților Teodorani, dar în același timp unul din viitori stâlpi ai Academiei de Muzică din Iași.

O altă filă interesantă pentru evoluția lui Timotei Popovici este în dosarul cataloagelor din anul 1893, unde se face mențiunea că discipolul bănățean urmează și anul I și anul al II – lea, Musicescu aprecindu-l în mod deosebit pentru activitatea din anul școlar. Nu este deloc exclus ca Musicescu să se fi numărat printre cei care l-au susținut să ocupe postul de pedagog de limbă germană la Școala Normală „*Vasile Lupu*” pe tot timpul anilor de studiu (1893-1895).

Dosarul direcției (nr. 9/1894) înregistrează cererea lui Timotei Popovici pentru eliberarea certificatului și directorul Eduard Caudella consemnează că tânărul Popovici „*a(u) urmat cursurile clasei de Armonie, anul I și al II – lea, obținând la examenul din iunie anul școlar 1893-1894 nota medie 8 și 50 centime*”, fiind premiantul I (pagina 163).

La 1 iulie 1895 se înregistrează probabil ultimul act privind raporturile tânărului muzician cu Academia de Muzică din Iași: este cererea de la pagina 139 a Dosarului nr. 6/1895 prin care solicită certificatul pentru „*trei ani urmați la Academie*”. Conform uzanțelor, pe verso se găsește conceptul certificatului pentru examenul din iunie 1895, cu media 7,50, „*fiind premiant*”.

Se impune observația privind exigența proverbială a magistratului de la care tânărul muzician a învățat legile armoniei, dar și cele elementare ale compoziției.

Am insistat asupra acestor momente importante din evoluția celor doi muzicieni bănățeni, ele fiind apte să ne ajute să înțelegem că ascensiunea compozitorului și dirijorului Timotei Popovici spre culmile activității sale interpretative și creatoare se realizează sub auspiciunile magistrului sau și a școlii ieșene reprezentate de Titus Cme, Teodor T. Burda și Pietro Mezetti. Directorul Corului Mitropolitan din Sibiu, autorul Corurilor *Rodica*, *La oglindă*, *Doina*, al poemului *Regele munților*, al articolelor despre rolul cântecului popular în educația tineretului român se dovedea un demn continuator al dascălului său, la mulți ani după dispariția acestuia.

Drumul artistic de la învățătorul din Seleuș-Cighirel până la „*Doinitorul Banatului*” – cum l-au numit lugojenii urcă și pe treptele ieșene ale școlii dirijorale a lui Gavriil Musicescu, iar cel creator de la „*Marșul lui Doja*”, „*Mersul moșilor*”, „*Hora butenilor*”, „*Dorul Criș(i)anei*” spre „*Ana Lugojana*”, „*Răsunet de la Crișana*”, „*Râulețul Timișului*”, „*Răsunetul Ardealului*”, „*Răsunetul României*”, este sudat de „*Fii României*”, „*Răsari lună*”, „*Dor, dorule*”, „*Ileana*”, așa cum între primele încercări de armonizare de coruri religioase și „*Axionul Rusaliilor*”, „*Liturghia Sf. Ioan Chrisostom*” și *Născătoare de Dumnezeu*”, se află piesele profesorului său ieșean care au încântat auzul și au umezit privirile coriștilor bănățeni, le-au aprins dorința de a le învăța și transmite urmașilor, umplându-le sufletele de bucurie curată: „*De tine se bucura*”, „*Irmosul adormirei*”, „*Heruvicul*”, „*Înoiește-te, noule Ierusalime*” și două concerte bisericești.

Banatul și Transilvania se racordau prin Ion Vidu și Timotei Popovici la tradițiile școlii corale fondate de Gavriil Musicescu.

BIBLIOGRAFIE

1. Pentru date biografice, a se vedea Dumitru Jompan, „*Contribuții la istoria muzicii bănățene: Timotei Popovici*” 1870-1950, Reșița, 1970, p. 12; *Cornel Arion și folclorul muzical*, în *Studii și comunicări*, Sibiu, 1981, p. 107-108. În anul 1911 tipărește la Sibiu cea dintâi Carte de Cântece pe note muzicale, destinată învățământului primar și secundar din Transilvania, iar în 1915 în Editura w. Krafft, un *Dictionar de muzică*, elogios prezentat în diverse lucrări românești de specialitate, precum și în *Enciclopedie de la musique et dictionnaire du Conservatoire*, Première partie, Paris 1922, p. 2663. Deschide (în str. Cișnădiei nr. 7) un Depozit de pian, pianine și armoniuri (*Gazeta Transilvaniei*, nr. 4 din 22 febr./ 6 mar. 1912).

2.I. Arsin , *Tomotei Popovici*, ms. dact., aflat în Biblioteca Conservatorului de Muzică „Ciprian Porumbescu” din București, 1956, p. 1.

3.Dumitru Jompan, op. cit., p. 11

4.Timotei Popovici s-a născut la Caransebeș, la 2 decembrie 1857. Urmează cursurile primare și Institutul Teologic-Pedagogic din Caransebeș (1876-1880) după care, între anii 1880-1882, Konservatorium für Musik din Leipzig și un an la Viena la Karltheater. În timpul studiilor de la Leipzig se împrietenește cu Gheorghe Dima, cu care va colabora în turnee, precum și în cadrul reuniunilor de cântări de la Sibiu și Brașov. Între anii 1883-1886 este solist la Karltheater. Timotei Popovici a fost un bariton liric cu o voce fenomenală, excepțional de frumoasă. Perioada cea mai intensă a activității sale a fost cea petrecută la Brașov ca profesor de muzică și cântări la Gimnaziul Românesc și dirijor al Reuniunii de Gimnastică și Cântări. Paralel cu activitatea de la catedră, Timotei Popovici s-a dedicat cu pasiune celei de creație, el fiind și autorul a mai multor piese corale, între care „*Hora dobrogeană*” (1885), „*Hora izvorul*”(1889) etc. A murit la Sibiu în 7 septembrie 1897.

5. Virgil Onițoiu, *Anuar XXXV* al Gimnaziului Mare Public Român de Religie Greco-Occidentală din Brașov al Școlii Reale și al Școlilor Centrale Primare pe al 49 – lea an scolar 1898, Brașov, 1898, p. 3.

6. Dumitru Jompan op. cit., p. 11. Din documentele păstrate în arhiva bibliotecii muzeului din Șcheii Brașovului (fond: Corul bisericii – documentare necatalogate), se poate desluși că Timotei Popovici nu a putut sensibiliza sub nici o formă Comitetul parohial al bisericii din Șchei pentru rezolvarea cererilor sale, pentru crearea unor condiții propice desfășurării activității corale, precum și pentru acordarea unui ajutor bănesc în vederea perfecționării sale pe un an, acestă să fi fost motivul pentru care Timotei Popovici și-a grăbit plecarea la Sibiu. Din aceeași perioadă brașoveană nu trebuie trecută cu vederea nici lucrarea cu caracter didactic „Cântări bisericești” după D. Cunțan. Manuscris pentru uzul școlilor medii greco-ortodoxe române din Brașov, pe care Timotei Popovici l-a multiplicat și difuzat cu ajutorul librarului Ion Ciurcu.

7. Iată titlul articolelor pe care Timotei Popovici le-a publicat, pe parcursul a patru ani, în Vatra școlară din Sibiu: „*Cântare în Școala populară*” (nr. 6, 1911, p. 190-195), „*Ce fel de cântare să folosim în școala populară?*” (nr. 6, 1912, p. 196-201), „*Cântarea în școala populară . Materialul de instrucție. Exercițiile elementare muzicale. Cântecelul*” (nr. 4, 1912, p. 118-123), „*În ce măsură se cultiva muzica națională în școlile noastre populare?*” (nr. 10, 1912, p. 345-348), „*Problema instrucției cântării în școala populară*” (nr. 1, 1912, p. 15-17), „*Din ce cauză nu se cultivă muzica națională în școala noastră, în masura cuvenită?*” (nr. 1, 1913, p. 18-24), „*Îndrumări metodice la instrucțiunea cântării în școală*” (nr. , 1914, p. 153-159) și în *Anuarul Școlii normale* pe anii 1928-1929, Sibiu, 1929, p. 3-23: „*Cum se face învățarea cântării în școlile noastre primare?*”.